

Linneuniversitetet

Kalmar Växjö

Självständigt arbete 15 hp

”Långa dagar i skolan gör mig trött och koherent”

En kvantitativ studie om receptiv och produktiv ordförståelse hos gymnasieelever

Författare: Ellen Tinggren & Ebba

Viscovi

Handledare: Sofia Ask

Examinator: Annette Årheim

Termin: HT22

Ämne: Svenska

Nivå: Avancerad

Kurskod: 4SVÄ2E

Abstract

En god ordförståelse är att betrakta som en förutsättning för att en individ ska kunna verka i samhället och ta del av det offentliga samtalet. Trots detta visar tidigare forskning att ordförståelsen generellt blir allt sämre. Föreliggande studie undersöker gymnasieelevers ordförståelse i årskurs 1 och 3. Totalt deltar 259 elever i ett ordtest som prövar deras receptiva och produktiva ordförståelse. Ordtestet består dels av idiomatiska uttryck, dels av ord från högskoleprovet. Eleverna ska också skriva egna meningar med fem av orden. Resultatet visar att eleverna har relativt god receptiv förståelse av idiomatiska uttryck, mindre god receptiv förståelse för ord från högskoleprovet och mindre bra produktiv förståelse när de ska skriva egna meningar med de aktuella orden. Generellt kan också sägas att eleverna i årskurs 3 presterar bättre än eleverna i årskurs 1 samt att det finns marginella skillnader mellan flickor och pojkar. Därmed är det möjligt att anta att svenskundervisningen borde fokusera mer på ordförståelse för att forma självständiga elever med förmågor att ta del av samhällets ständiga informationsflöde.

Nyckelord

Receptiv ordförståelse, produktiv ordförståelse, idiomatiska uttryck, högskoleprovet, gymnasieelever

Tack

Ett varmt tack till alla gymnasieelever som deltagit i denna studie.

Ett lika stort tack ska riktas till vår handledare Sofia Ask för vägledning och kloka råd.

Engelsk titel

“Long days in school make me tired and coherent”: A study of receptive and productive word comprehension of upper secondary school students

Innehåll

1 Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställning	5
2 Bakgrund	5
2.1 Idiom	5
2.2 Högskoleprovets ORD-test	6
2.3 Ordförståelse i styrdokumentet	7
3 Teoretisk utgångspunkt	8
4 Tidigare forskning	9
4.1 Generell ordförståelse	9
4.2 Ordförståelse hos elever	10
5 Metod och material	11
5.1 Urval	12
5.2 Ordtestet	12
5.3 Analys av data	14
5.4 Etiska överväganden	14
6 Resultat	15
6.1 Övergripande resultat hos samtliga informanter	15
6.2 Receptiv förståelse av idiomatiska uttryck	16
6.2.1 Enbart årskurs	16
6.2.2 Årskurs och kön	17
6.3 Receptiv förståelse av ord från högskoleprovet	19
6.3.1 Resultat baserat på årskurs	20
6.3.2 Resultat baserat på årskurs och kön	21
6.4 Produktiv förståelse av ord från högskoleprovet	23
6.4.1 Resultat baserat på enbart årskurs	24
6.4.2 Resultat baserat på årskurs och kön	25
6.5 Sammanfattning av resultat	29
7 Diskussion	29
7.1 Vidare forskning	32
8 Referenser	33
Bilagor	I
Bilaga 1 Informationsbrev	I
Bilaga 2 Ordtest	II

1 Inledning

En vuxen människa behöver ha ett ordförråd på minst 50 000 ord för att klara av grundläggande aktiviteter i samhället, som att ta del av nyheter eller tillägna sig information från myndigheter och dylikt (Didaktorn 2017). En tonåring som läser regelbundet och tar del av texter utvecklar ett ordförråd på upp till 70 000 ord, men en icke-läsande tonåring når endast upp till 17 000 ord. Denna skillnad indikerar att utvecklingen av såväl läs- som ordförståelse är fundamental för att ge ungdomar tillgång till samhällets informationsflöde. Det är viktigt för deras självständighet och förmåga att förstå och påverka det som sker omkring dem.

Enligt Skolverket (2012:44) anses ordförrådet öka med cirka 3000 ord per år i skolåldern. För att kunna läsa en tidning eller läromedel på gymnasieskolan behövs ett ordförråd som omfattas av omkring 30 000–40 000 ord och för att en text ska vara begriplig behöver läsaren förstå minst 98 % av innehållet. Det innebär att väldigt få ord får vara främmande för läsaren, vilket ställer krav på en god läsförståelse och ett rikt ordförråd (2012:44).

Trots att ett rikt ordförråd och en god ordförståelse är att betrakta som en förutsättning för att verka i dagens samhälle visar forskning att ordförståelsen hos gemene man blir allt sämre (Frick & Malmström 1976; Gustafsson & Håkansson 2011, 2015). Utöver kunskap om enskilda ord behöver en läsare också ha kunskap om konventionaliserade uttryck, till exempel idiom. Sköldbberg (2004:276) visar i sin avhandling att idiomatiska uttryck ofta förekommer i dagspress, vilket motiverar varför elevers kunskaper om dessa är värt att studera. Förståelsen av idiomatiska uttryck är även viktig eftersom de ofta brukas i talspråk, men också för att en av tio meningar i läromedel innehåller idiom (Niemi 2002:22).

Det finns en omfattande forskning om elever med svenska som andraspråk och deras möjligheter till språkutveckling. Särskilt idiom är värt att nämna eftersom dessa inte bara är språkliga utan också kulturellt betingade (Viberg 1993; Lindberg 2006; Abarahamsson 2009). Däremot finns betydligt färre studier i området som fokuserar på elever med svenska som förstaspråk. Med den sjunkande ordförståelsen i åtanke är det angeläget att undersöka ordförståelsen även hos denna elevgrupp. Sannolikt är bristerna i ordförståelse stora även här.

Till följd av den försämrade ordförståelsen i samhället är det rimligt att se till svenskundervisningens effekt på området. Det är viktigt att undervisningen bidrar till en

utveckling av elevernas ordförråd och mentala lexikon (Cox Eriksson 2020:1). Ordförståelsen kan dessutom te sig på olika sätt eftersom det är en sak att förstå ett ord och en annan att kunna använda ordet i en lämplig kontext. Svenskläraren behöver bidra till utvecklandet av båda dessa sätt att förstå ett ord. Inte minst är detta en viktig uppgift för att kunna möjliggöra en likvärdig skola där alla elever ges samma möjligheter för att lyckas i skolan, men också för att efter avslutad utbildning kunna förstå och delta i det offentliga samtalet.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka gymnasieelevers ordförståelse i årskurs 1 och årskurs 3 samt skillnaden mellan flickors och pojkars ordförståelse. Genom att låta eleverna genomföra ett ordtest prövas deras ordförståelse och ordförråd dels vad gäller idiomatiska uttryck, dels vad gäller ord från högskoleprovets ORD-test. Slutligen studeras också huruvida elevernas ordförståelse är receptiv eller produktiv, alltså om eleverna utöver förståelsen också kan använda orden på ett funktionellt sätt. Syftet konkretiseras i följande frågeställningar:

- Vilka ord och idiomatiska uttryck visar eleverna förståelse för?
- I vilken mån är elevernas ordförståelse receptiv eller produktiv?
- Hur skiljer sig elevernas ordförståelse dels mellan årskurs 1 och årskurs 3, dels mellan flickor och pojkar?

2 Bakgrund

I detta kapitel ges en introduktion till begreppet idiom samt en presentation av högskoleprovets ORD-test. Utöver det behandlas också ordförståelsens plats i styrdokumentet för gymnasieskolan.

2.1 Idiom

Inom fraseologin studeras olika typer av flerordsuttryck, vilka kan delas in i tre huvudkategorier – fria konstruktioner, kollokationer och fasta fraser. Fria konstruktioner kan varieras fritt som till exempel ”sliten soffa” eller ”röd bil” medan kollokationerna kännetecknas av ord som ofta förekommer tillsammans. Exempel på sådana är ”strålande

sol” och ”svag insats”. I den sistnämnda gruppen, fasta fraser, ingår idiom, ordspråk, ordstäv, ordpar, lexikaliserade liknelser och bevingade ord.

Idiom är, tillsammans med ordspråk och ordstäv, ofta figurativa medan övriga kategorier bland de fasta fraserna har en bokstavlig betydelse (Widbäck 2015:22, Kjellmer 1996:82). Idiom förväxlas lätt med ordspråk, men det som skiljer dem åt är att idiomerna inte är syntaktiskt självständiga, vilket ordspråken kan vara (Widbäck 2015:24). Ordspråken är alltså att betrakta som självständiga meningar medan idiomerna av naturen oftast bara består av en fras – vanligen en verbfras, prepositionsfras eller en nominalfras. Som illustration kan ordspråket ”borta bra men hemma bäst” jämföras med idiomerna ”i grevens tid”. Ordspråket är redo att användas medan idiomerna behöver införlivas i en kontext som till exempel kan resultera i ”kvinnan anlände till flygplatsen i grevens tid”. Värt att nämna är också att många ordspråk med tiden kortas ner och modifieras så att de snarare är att betrakta som ett idiom (2015:24).

Eftersom ett idiom kräver en kontext kan också formen på uttrycket förändras så att det blir grammatiskt korrekt i sitt sammanhang. Till exempel är betydelsen av ”strida om påvens skägg” och ”stred om påvens skägg” densamma med undantag för verbens tempus. Samtidigt kan inte idiomerna modifieras i allt för stor utsträckning eftersom de då riskerar att förlora sin figurativa betydelse (Kjellmer 1996:82). Idiom ligger också nära gruppen kollokationer även om dessa i regel är betydligt mindre figurativa. Gränslandet mellan idiom och andra fasta uttryck är därför aningen diffust (1996:83). Generellt är också idiom och uttryck en så stor del av en talares språk att det även förekommer i lexikon och ordböcker (1996:80).

2.2 Högskoleprovets ORD-test

I samband med högskolereformen 1977 inrättades högskoleprovet, vilket fungerar som ett urvalsinstrument för högre utbildning. Provet erbjuds för allmänheten två gånger årligen och består av fem olika delar, varav en del testar deltagarnas ordförståelse och benämns som ORD (Högskoleverket 2000:10). ORD-provet har funnits med sedan högskoleprovet infördes och består av 40 frågor av flervalstyp där deltagarna ska välja den rätta betydelsen av ett testord, så kallat bjudord. Det rätta svaret är en synonym eller hyponym till det ord som testas (Gustafsson & Håkansson 2017:37). De utvalda bjudorden ska vara varierade och hämtas från olika ämnesområden i högskolesektorn.

Eftersom varje prov innehåller nya ord är det inte enkelt att använda resultaten från högskoleprovet för att studera utvecklingen av ordförståelsen hos den svenska befolkningen (Gustafsson & Håkansson 2017:39). Dessutom kan diskuteras vilken typ av ordförståelse högskoleprovet faktiskt testar. Ordvalen är inte frekvensbaserade utan de ord som väljs till provet bedöms kunna knytas till högskolesektorn och presstexter. Generellt ska orden sägas tillhöra ”ett levande språkbruk” (2017:40). ORD-provet har vidare kritiserats eftersom de testade orden inte är kontextbundna och därmed läses i en onaturlig språksituation (2017:41). Trots kritiken har frågor av flervalstyp visat sig ha en tydlig korrelation till problemlösningsförmåga och läsförståelse. Dessutom vore en annan form av ordförståelseprov för kostsamt att konstruera. Internationellt har den främsta kritiken mot prov som liknar högskoleprovet varit att det ger olika förutsättningar för människor med olika bakgrund (2010:45).

2.3 Ordförståelse i styrdokument

Utbildningen i gymnasieskolan ska bidra till varje elevs utveckling och förse eleverna med kunskaper som förbereder dem för deltagande i yrkes- och samhällslivet (Skolverket 2011:6). Det är kunskaper som utgör den gemensamma referensramen i samhället och som gör att eleverna kan orientera sig i, och förstå, dagens stora informationsflöde. Här kan den språkliga utvecklingen sägas vara fundamental för elevernas möjligheter att verka i samhället och för att förstå det offentliga samtalet. Elevernas språkutveckling bör främjas i samtliga ämnen, men det ska inte förringas att svenskläraren besitter en språklig expertis, vilket gör att ordförståelsen bör ha en särskild plats i svenskundervisningen (Ask 2012:107).

Det finns inga explicita formuleringar i styrdokumentet som indikerar att eleverna ska utveckla sitt ordförråd och sin ordförståelse under gymnasietiden. Däremot beskrivs andra förmågor och kunskaper som ställer krav på ett rikt ordförråd och en god ordförståelse. I svenskämnet syftar framkommer att undervisningen ska utveckla förmågan att kommunicera samt att eleverna ska tillägna sig kunskaper om språkets historia, uppbyggnad och varieteter (Skolverket 2011:160). Det förutsätter i sin tur att eleverna har tillräcklig kunskap om ord – dels för att kunna kommunicera, dels för att kunna resonera om samt identifiera olika typer av språkbruk.

I svenska 1 ska eleverna lära sig grundläggande språkliga grepp, språklig variation och språkriktighet (2011:162). Det innebär till exempel att förstå skillnaden mellan

formellt och informellt språkbruk. Vidare i svenska 2 ska eleverna studera språkets uppbyggnad, däribland lära sig grammatik (2011:170). Slutligen ska eleverna i svenska 3 bli förtrogna med det vetenskapliga skrivandet och tillhörande språkbruk (2011:176). Det innebär en progression som går från att kunna identifiera olika språkbruk till att i slutet av utbildningen kunna tillämpa dessa i texter och samtal. Inte minst när gymnasiearbetet stundar ställs krav på att eleverna ska kunna förstå och använda ett särskilt ordförråd av vetenskaplig karaktär (Ask 2012:106). Eftersom olika språkbruk kräver olika typer av ordförråd behöver varje elev utveckla kunskaper som hjälper hen att både förstå och använda sitt språk i olika domäner.

3 Teoretisk utgångspunkt

Som teoretisk utgångspunkt i föreliggande studie beskrivs elevernas ordförståelse som receptiv och produktiv förståelse. Dessa begrepp fungerar som verktyg för att beskriva elevernas ordförståelse. För att kunna förstå ett ord krävs först förmågan att avkoda – förutsättningen till ordförståelse. Ordavkodning innebär den grundläggande process som är att identifiera tecken och därefter känna till ordets ljud och betydelse utifrån sin minnesbank (Bråten 2008:49). Förutom ordavkodning krävs ytterligare en komponent – förståelse. Förståelse är läsningens syfte, men även en fortlöpande process i att tillgodogöra ett textinnehåll. Förståelse handlar om att läsaren uppfattar ordets betydelse i dess sammanhang samt har kompetensen att själv kunna använda ordet i skrift och i samtal (Myrberg 2007:76).

Vad som faktiskt spelar roll i testandet av elevers ordförståelse är att se huruvida de kan hämta ord från sitt mentala lexikon och placera dem i korrekta kontexter. En ofta förekommande indelning är *receptiv* kontra *produktiv* förståelse av ett ord eller begrepp (Schmitt 2014:919, Nation 2001:46). Den receptiva förståelsen innebär att eleven kan förstå ett ord vid läsning alternativt lyssnande medan produktiv förståelse innebär att eleven kan använda ordet i ett passande sammanhang. Schmitt visar slutligen att elever främst uppvisar receptiva kunskaper, snarare än produktiva (2014:919). Nation menar dock att terminologin för denna indelning inte är helt fläckfri eftersom det finns produktiva inslag även i den receptiva förståelsen. Hjärnan söker nämligen efter ett ords betydelse även när en människa inte aktivt använder språket, till exempel när hen lyssnar eller läser (2001:47).

4 Tidigare forskning

Följande kapitel behandlar tidigare forskning om ordförståelse och idiomatiska uttryck. Först presenteras generell forskning om ordförståelse och därefter redovisas forskning om ordförståelse kopplat till elever och skolan.

4.1 Generell ordförståelse

En äldre men fortfarande uppmärksamsvard svensk studie om ordförståelse är Frick och Malmströms *Språkklyftan* (1976). Orden som testas är ord som för sin samtid används inom myndigheter, i sjukvården, i föreningsliv och i pressen. Resultatet av studien visar att en stor del av testdeltagarna inte förstår de ord som testas, vilket innebär att de inte heller förstår de ord som i omfattande utsträckning figurerar i samhällslivet. I studien uppmanar Frick och Malmström också skolan att förbättra sin språkundervisning för att öka den språkliga nivån hos gemene man (1976:23). Bara ett år senare undersöker Cassirer (1977) ordförståelsen runtom i landet och genom flera olika metoder, däribland ett test som bygger på ordförrådet i läromedel. Resultatet visar att elever på treåriga gymnasielinjer presterar bättre än elever på tvååriga gymnasielinjer. Utöver det syns också en mindre men tydlig tillväxt i ordförrådet hos äldre elever. Kvinnor får även något högre poäng än män. De ord som anses svåra för den stora massan är ord som förekommer mer sällan i dagspress och i information från myndigheter (1977:56). Cassirer diskuterar även utformningen av ordtest. Han lägger stor vikt vid distraktorerna, de icke-korrekt alternativa som ges till flervalsfrågorna, och argumenterar för att så länge distraktorerna väljs med omsorg behöver inte orden i testet vara i en större kontext (1977:68). I kontrast till Cassirer är Josephson (1982:36) kritisk till ordtest utan kontext eftersom det är en onaturlig språksituation.

Några decennier senare gör Domeij och Josephson (2006) en jämförande undersökning med underlag från en samtida ordförståelsestudie av Levin (2005) samt resultat från ovan nämnda *Språkklyftan*. Nämnvärt är att majoriteten av de ord som Levin testar också förekommer i *Språkklyftan*. Resultatet hos Josephson och Domeij visar en minskad språkklyfta i det svenska samhället (2006:5). Gustafsson och Håkansson (2011:125) hävdar dock att dessa undersökningar inte är helt jämförbara eftersom informantgrupperna inte kan likställas med varandra. Gustafsson och Håkansson kompletterar därför forskningen 2011 med en studie som ämnar vara mer jämförbar med *Språkklyftan*. Resultatet visar, i kontrast till Domeij och Josephson, att klyftan inte har

minskat alls och som störst är klyftan hos de unga informanterna, trots att de i regel har högre utbildning än de äldre (2011:130). I undersökningen diskuteras även huruvida detta resultat kan påverka svenskundervisningens riktning (2011:131). Gustafsson och Håkansson ser inga tecken på att tidigare ordförståelsestudier har gjort avtryck i den svenska skolan, men enligt dem finns goda skäl att låta utvecklingen av ordförståelse få större utrymme i undervisningen.

Gustafsson och Håkansson (2017) studerar också resultatet på högskoleprovets ordtest samt förståelsen för enskilda ord från provet över tid. Denna del av högskoleprovet är den där resultatskillnaderna mellan män och kvinnor är som minst (2017:33). Vad som är tydligt är i stället att de äldre åldersgrupperna, personer mellan 25 och 39 år samt personer som är 40 år eller äldre, genomgående presterar bättre (2017:55, 127). Vad som är anmärkningsvärt är att förståelsen inom den yngsta gruppen under ett tioårsspann minskar. Glappet mellan de olika åldersgrupperna blir alltså allt större (2017:57). Trots att förståelsen för somliga enskilda ord har förbättrats över tid har den generella ordförståelsen hos samtliga försämrats (2017:75). Eftersom provet varit detsamma hela tiden beror dessa skillnader inte på provets svårighetsgrad utan på deltagarnas sjunkande ordförståelse. Även om skillnaden mellan åldersgrupper med sannolikhet alltid kommer finnas konstaterar Gustafsson och Håkansson en större förändring inom grupperna över tid. Det betyder att tröskeln till det offentliga samtalet har blivit större, vilket inte bara är ett språkligt hinder utan också ett demokratiskt problem (2017:133).

4.2 Ordförståelse hos elever

Ett antal studier om elevers förståelse av idiomatiska uttryck har gjorts på olika platser i världen, varav två på Nya Zeeland (Nippold, Moran & Schwarts 2001; Nippold & Taylor 2002) och en i Italien (Levorato, Nesi & Cacciari 2004). Studierna motiveras av att idiomatiska uttryck förekommer i lärarnas språk och i läromedel, men också i elevernas egen kommunikation (Nippold, Moran & Schwarts 2001:169). Även om en elev har stött på ett uttryck innan är det ingen garanti för att hen förstår det (2001:175). Generellt kan sägas att högre ålder är en avgörande faktor för förståelsen av idiomatiska uttryck (Levorato, Nesi & Cacciari 2004:38; Nippold & Taylor 2002:389).

Vad som utkristalliserar sig är en korrelation mellan elevers läs- och hörförståelse och deras kunskap om idiomatiska uttryck (Nippold & Taylor 2002:387). Elever med god läsförståelse har en bättre förståelse för idiomatiska uttryck och kan också lista ut

förståelsen av sådant som de inte hört innan i högre grad. Elever med sämre läsförståelse har inte bara sämre kunskaper om idiomatiska uttryck utan de är också sämre på att försöka lista ut betydelsen av idiomatiska uttryck som de inte stött på tidigare (Levorato, Nesi & Cacciari 2004:312). Kontentan av dessa studier är att elever som inte förstår idiomatiska uttryck riskerar att missförstå både lärare och läromedel. Elever behöver därför vägledning från läraren i detta område och uppmuntras till att bruka idiomatiska uttryck (Nippold, Moran & Schwartz 2001:175).

I Sverige studerar Prentice och Sköldberg (2010) förekomsten av figurativa ordförbindelser i elevers provsvar på nationella proven i svenska och svenska som andraspråk (2010:6). Detta är något som inte studerats särskilt mycket tidigare eftersom elevtextanalys ofta handlar om meningsbyggnad eller betygsättning (2010:11). I snitt använder en elev fem flerordsuttryck per text men flickorna ligger i regel långt över detta snitt (2010:21). Det finns inget i materialet som tyder på att flerspråkiga elever använder färre uttryck (2010:22). Elever använder främst konventionaliserade uttryck i dess rätta form men det är också vanligt att de modifierar dem eller att de skapar egna, nya uttryck (2010:30). Prentice studerar även, i sin avhandling bestående av tre mindre studier om idiom, ungdomar med flerspråkig bakgrund. Resultatet visar att de som talat svenska längre tid har lättare att förstå idiom och vice versa (2010:113). Även Lindberg skriver om tvåspråkighetens betydelse vad gäller kunskap om idiomatiska uttryck (2006:57). För att dessa elever inte ska halka efter krävs språkutvecklande arbetssätt i alla ämnen (2006:59). Likt Prentice betonar också Lindberg att åldern och tid i Sverige är avgörande för ordförståelsen.

Trots att människans hjärna fångar in nya ord genom hela livet är det viktigt att undervisningen också bidrar till att vidga elevernas ordförråd. Detta är något som bör ingå i samtliga ämnen och inte endast i svenskundervisningen (Cox Eriksson 2020:1). Alla elever besitter varierade språkliga förmågor och således är det lärarens ansvar att arbeta kompensatoriskt för att fylla i de språkliga luckor som kan finnas hos eleverna. Detta är en grundläggande förutsättning för att uppnå en jämlik skola, vilket i sin tur öppnar dörrar till ett välfungerande demokratiskt samhälle (2020:7).

5 Metod och material

I detta avsnitt presenteras metod, urvalsprocessen samt hur data samlats in och analyserats. Slutligen beskrivs även de etiska överväganden som har tagits i beaktning.

5.1 Urval

I föreliggande studie har 259 gymnasieelever från totalt tolv olika klasser deltagit. Av dessa går 145 elever i årskurs 1 och 114 i årskurs 3. I årskurs 1 är 76 elever flickor och 69 elever är pojkar. I årskurs 3 är 74 elever flickor och 40 elever är pojkar.

Eleverna kontaktades via ett informationsbrev (bilaga 1) som skickades till alla svensklärare på närliggande skolor. Kontaktuppgifterna till svensklärarna hämtades från skolornas hemsidor och informationsbrevet innehöll en presentation av studien. Till följd av studiens tidsbegränsning kan urvalet därmed beskrivas som ett bekvämlighetsurval (Bryman 2016:244, Denscombe 2018:71). De informanter som deltog i studien studerar på skolor i närområdet, men främsta anledningen till att dessa valdes var för att få lärare svarade och därmed besöktes samtliga tolv klasser där lärarna visade intresse. En fördel med bekvämlighetsurvalet är att det ofta resulterar i en hög svarsfrekvens, men ett problem är samtidigt att generaliserbarheten blir allt mindre.

Till följd av den urvalsprocess som lämpade sig bäst för studien krävdes en anpassning av de variabler som står i centrum i analysen av materialet. I ordtestet (bilaga 2) lämnar eleverna uppgifter om kön, årskurs, gymnasieprogram och modersmål. Inicialt planerades att studera om alla dessa variabler påverkar ordförståelsen. Vid datahanteringen blev det tydligt att detta inte skulle ge utslag, eftersom alla variabler inte var lika representerade. Av 259 informanter uppgav 33 elever att de hade ett annat modersmål än svenska och 64 elever att de studerade ett yrkesförberedande program, varav samtliga av dessa gick i årskurs 1. På grund av den ojämna fördelningen blev det opassande att studera ordförståelse i förhållande till modersmål och gymnasieprogram i denna studie. Vad som kvarstår är således en analys med fokus på årskurs och kön.

5.2 Ordtestet

För att samla in data har ett fysiskt ordtest utformats (bilaga 2). Ordtestet har flera enkätliknande funktioner, vilket är lämpligt i sammanhanget eftersom det resulterar i direkta frågor till informanterna som i sin tur ger direkta svar (Denscombe 2018:243). Frågeformulär är särskilt fördelaktiga när det som ska studeras är relativt okomplicerat, vilket förståelsen av ord och uttryck kan sägas vara. Det är också viktigt att alla frågor blir likadana till alla respondenter och att forskarna inte är involverade i svarsprocessen (2018:244). Även detta möjliggörs av att låta respondenterna besvara ett fysiskt ordtest snarare än ett samtal eller en intervju. Vi fanns till hands i klassrummen under samtliga

prov tillfällena för att ge instruktioner och för att reda ut eventuella frågetecken för eleverna.

För att så många som möjligt skulle genomföra ordtestet till fullo togs hänsyn till respondenternas ålder. Således användes ett enklare språkbruk i ordtestet, som bedömdes vara begripligt för alla deltagare (Denscombe 2018:246, Bryman 2016:289). Även arbetsbördan för informanterna togs i beaktning. Eftersom ämnet kan upplevas svårt för somliga elever är det fördelaktigt att inte ha för många frågor (Denscombe 2018:249). I den aktuella studien finns möjligen också ett inre prestationskrav hos eleverna. För att avdramatisera testsituationen och förhindra missförstånd informerades eleverna om testet – dels muntligt innan genomförandet, dels skriftligt i både informationsbrev och på testet (Bryman 2016:290, Denscombe 2018:252). De muntliga instruktionerna var mer omfattande än de skriftliga för att förenkla situationen ytterligare för respondenterna. Tillsammans med eleverna gick vi igenom de exempelfrågor som finns på ordtestets förstasida. Trots att det inte stod utskrivet i ordtestet, gav vi även muntliga exempel på en godkänd respektive en felaktig mening i sammanhanget – alltså att det aktuella ordet var tvunget att införlivas i en beskrivande kontext.

Testets första del består av tio utvalda idiom, vilka bedöms vara av varierande svårighetsgrad med hänsyn tagen till den aktuella informantgruppen. Samtliga idiom är hämtade från Pelle Holms *Ordspråk och talesätt: med förklaringar* (1975). De svarsalternativ som finns att tillgå består, förutom det rätta svaret, av så kallade distraktorer (Cassirer 1977:9). Alternativerna innehåller synonymer till något ord i uttrycket eller till deras bokstavliga betydelse. I vissa fall är alternativerna motsatsen till det rätta svaret. Syftet med distraktorer är att säkerställa om eleverna verkligen kan uttrycket eller om de gissar sig till rätt svar. Risken att eleverna gissar sig till rätt svar kvarstår dock alltid och bör tas i beaktning i analysstadiet. Till varje fråga finns också möjlighet för eleverna att kryssa i ”vet inte”. Ett sådant alternativ kan göra att respondenterna väljer att inte tänka igenom frågan alls (Bryman 2016:328). Ett uteslutande av ”vet inte”-alternativ i denna studie skulle dock kunna innebära att eleverna helt enkelt måste chansa på betydelsen av ord och således svarar rätt trots att de inte alls kunde ordet eller uttrycket i fråga. Eftersom syftet med studien är att undersöka elevers ordförståelse är det också relevant om de inte alls känner till ordet.

Testets andra del består av tio ord från ORD-testet från det högskoleprov som genomfördes våren 2022. Svarsalternativen är också hämtade från samma prov. Likt

idiomen har de aktuella orden valts eftersom de bedöms vara av varierande svårighetsgrad med hänsyn tagen till urvalsgruppen. Även i denna del av testet har ett ”vet inte”-alternativ adderats. Till de fem sista orden ska eleverna dessutom formulera en egen mening där ordets innebörd tydliggörs.

5.3 Analys av data

Svaren från ordtestet rättades innan de överfördes från pappersformat till ett digitalt datahanteringsprogram. Informanterna delades upp årskursvis och alla svar sammanställdes i tabellform samtidigt som svarsalternativen kodades och färgmarkerades. Därefter räknades den genomsnittliga andelen rätta svar ut totalt för samtliga informanter, för båda årskurserna och för flickor och pojkar i respektive årskurs. Samtliga resultat sammanställdes till sist också i stapeldiagram och med hjälp av datahanteringsprogrammet visades procentsatser med andelen rätta, felaktiga eller ”vet inte”-svar på varje ord eller uttryck som testades i ordtestet (Bryman 2016:411).

Vad beträffar de meningar som eleverna själva skulle formulera innebär ett rätt svar att ordet ska stå i en kontext där läsaren förstår dess riktiga betydelse. Det betyder att eleverna måste skriva en mening som är så pass tydlig att det aktuella ordet beskrivs i den. Det räcker alltså inte att de skriver ”den är koherent”, vilket annars är en fullt fungerande mening, utan eleverna behöver tydliggöra ordet i högre utsträckning. Ett exempel på en sådan mening är ”Texten var koherent och läsaren förstod allt”. I sammanhanget spelar inte heller grammatiska tillkortakommanden någon roll, eftersom betydelsen av ordet står i centrum snarare än syntaktiskt fullständiga meningar. Resultatet av meningarna kodades och hanterades på samma sätt som resterande ord i tabellform.

5.4 Etiska överväganden

Enligt forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet 2017:15) har respondenterna rätt att få information om studien som de ska delta i vilket säkerställdes genom informationsbrevet (bilaga 1) som tydliggjorde villkoren för deltagande. I den aktuella studien ger informanterna också sitt samtycke i samband med ordtestet (2017:16). Enligt Vetenskapsrådet behövs även vårdnadshavares samtycke i de fall där informanterna är under 15 års ålder (2017:27). Eftersom de yngsta deltagarna i denna undersökning går sitt första år på gymnasiet är de fyllda 15 år och vårdnadshavare behöver således inte involveras.

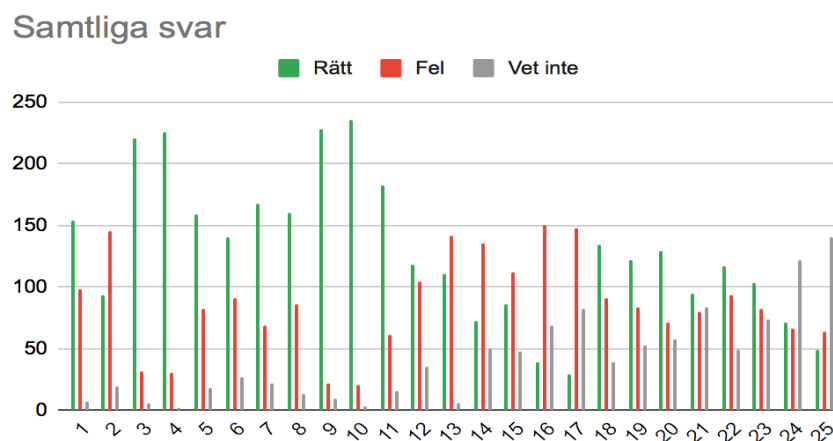
Informanterna delger också uppgifter som nyttjas i datahanterings- och analysprocessen. Dessa uppgifter är årskurs, kön, gymnasieprogram samt modersmål och är således ingen information som hade kunnat göra en specifik respondent till en identifierbar person. För att skydda deltagarnas integritet och anonymitet (2017:41) kommer materialet ändå att behandlas med konfidentialitet.

6 Resultat

I detta kapitel presenteras den empiriska data som samlats in i undersökningen. Först redovisas ett övergripande resultat av elevernas ordförståelse och därefter delas resultaten upp i dels idiomatiska uttryck, dels ord från högskoleprovet. För varje kategori presenteras också resultaten filtrerade på årskurs följt av årskurs och kön. Resultaten redovisas med diagram och betydelsefulla siffror presenteras med procentsatser. I samtliga tabeller är de korrekta svaren gröna, de felaktiga röda och ”vet inte”-alternativen gråa. Sist i kapitlet sammanfattas resultatet.

6.1 Övergripande resultat hos samtliga informanter

Nedan redovisas samtliga svar på ordtestet. Svaren är numrerade utifrån den ordning som orden och uttrycken har i testet (bilaga 2). Nummer 1–10 är således resultatet av de idiomatiska uttrycken medan nummer 11–25 är ord från högskoleprovet, inklusive de meningar som informanterna själva ska formulera. Totalt genomförde 259 gymnasieelever testet och den genomsnittliga informanten, oavsett ålder och kön, svarar rätt på 50,1 % av de testade orden.

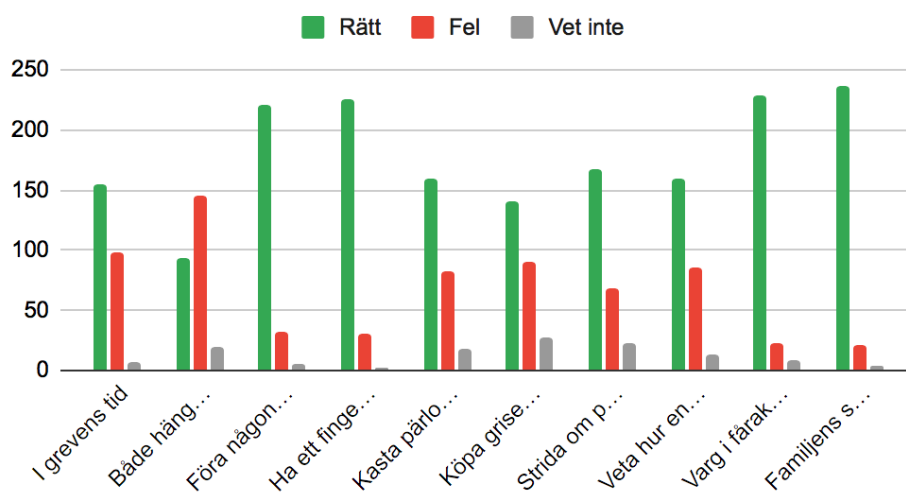

Figur 1. Samtliga svar hos samtliga informanter.

I diagrammet ovan är det möjligt att se att eleverna har störst förståelse för de idiomatiska uttrycken till skillnad från orden från högskoleprovet. De idiomatiska uttryck som flest elever svarar rätt på är *varg i fårakläder* och *familijs svarta får*. De ord som minst antal elever svarar rätt på är *implementera* och *koherent*. Vad som skiljer sig i resultatet för dessa ord är att 61,4 % svarar fel på *implementera* medan 51 % väljer ”vet inte”-alternativet på *koherent*. Dessa ord kan alltså sägas vara svåra på olika sätt.

6.2 Receptiv förståelse av idiomatiska uttryck

Samtliga svar - idiomatiska uttryck

Figur 2. Svaren på de idiomatiska uttrycken hos samtliga informanter.

Nedan presenteras resultatet av elevernas receptiva ordförståelse av idiomatiska uttryck. Generellt är det möjligt påstå att den receptiva förståelsen för dessa är god. Vad som tydliggörs i Figur 2 är att en övervägande majoritet väljer rätt alternativ på nio av tio uttryck. De uttryck där eleverna uppvisar flest antal korrekta svar är *föra någon bakom ljuset*, *ha ett finger med i spelet*, *varg i fårakläder* och *familijs svarta får*. Det uttryck som sticker ut från mängden är *både hängslen och livrem* där de korrekta svaren istället utgör en minoritet. Sammantaget visar resultatet att informanterna i genomsnitt har receptiv förståelse för 69 % av uttrycken.

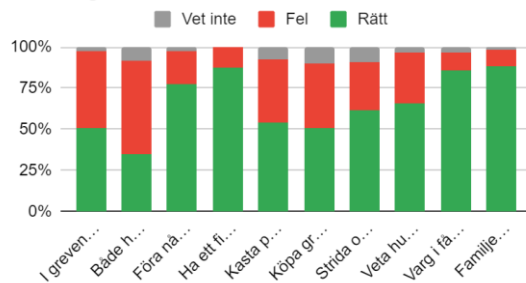
6.2.1 Enbart årskurs

Genom att dela upp eleverna årskursvis blir det genomsnittliga resultatet 65,2 % för eleverna i årskurs 1 och 73,3 % för eleverna i årskurs 3. Mönstret för vilka uttryck som

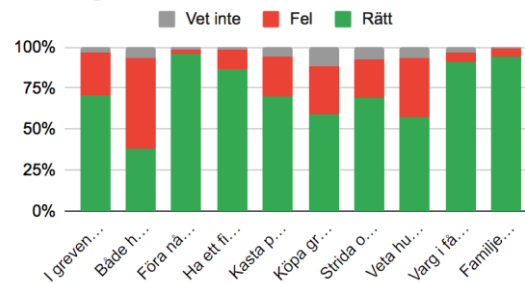
flest elever svarar rätt respektive fel på ser relativt likadant ut för båda årskurserna, vilket tydliggörs i diagrammen nedan.

Samtliga svar, årskurs 1

Figur 3. Samtliga svar från årskurs 1 på de idiomatiska uttrycken.

Samtliga svar, årskurs 3

Figur 4. Samtliga svar från årskurs 3 på de idiomatiska uttrycken.

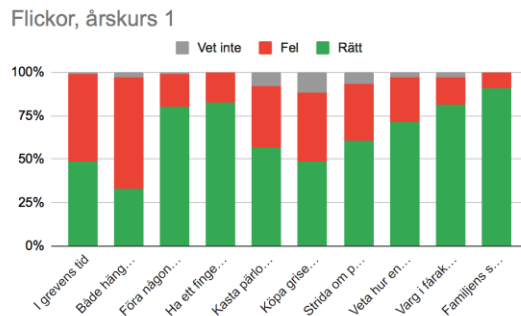
Det uttryck som informanterna från årskurs 1 får bäst resultat på är *familijs svarta får* där 88,4 % av informanterna väljer rätt alternativ och endast 1,4 % använder alternativet ”vet inte”. Det uttryck som visar sig vara svårare är *i grevens tid* där 50 % av informanterna svarar rätt, 46,3 % svarar fel och 3,7 % svarar ”vet inte”. Det är alltså ungefär lika många som svarar rätt som svarar fel alternativt ”vet inte”. Allra svårast i årskurs 1 är dock *både hängslen och livrem* som är det enda uttrycket där den övervägande majoriteten, 56,9 %, väljer fel alternativ.

I årskurs 3 är det *föra någon bakom ljuset* som flest elever känner till, eftersom hela 94,8 % svarar rätt på uttryckets betydelse. Likt resultatet i årskurs 1 är det återigen *både hängslen och livrem* som genererar i lägst andel rätta svar där en majoritet på 53,9 % svarar fel. Även *veta hur en slipsten ska dras* går mindre bra i denna grupp eftersom endast 56,5 % svarar rätt på uttryckets innebörd. Ytterligare något anmärkningsvärt är att *köpa grisen i säcken* resulterar i att 11,4 % svarar ”vet inte”. Det är därmed det uttryck där flest elever i årskurs 3 väljer alternativet ”vet inte”. Slutligen är *i grevens tid* det uttryck som främst skiljer årskurs 1 från årskurs 3. Det är fler informanter som svarar fel i årskurs 1 än i årskurs 3 där siffran för de rätta svaren i stället är hela 70,4 %.

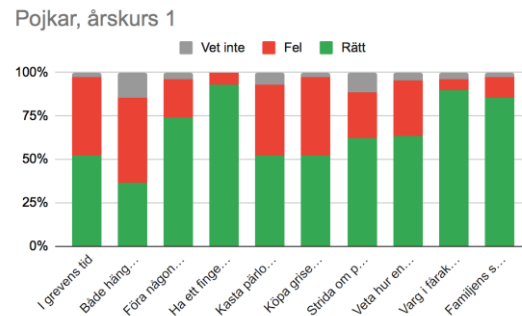
6.2.2 Årskurs och kön

Nedan delas informanterna upp efter kön för att kunna se skillnader och likheter mellan flickor och pojkar i båda årskurserna. Vad som är iögonfallande är att oavsett kön får eleverna i princip identiska resultat i båda årskurserna. Det genomsnittliga totala resultatet

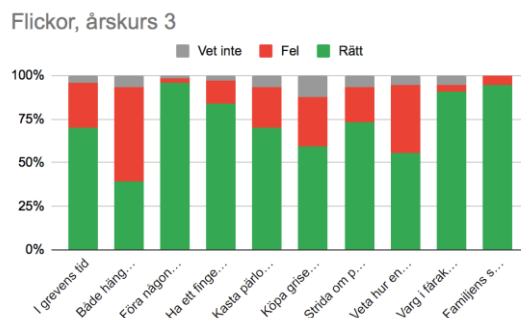
för andelen rätta svar är 65,4 % för flickor i årskurs 1 och 65,7 % för pojkar i samma årskurs. I årskurs 3 är det genomsnittliga resultatet för andelen rätta svar 73,4 % för flickorna och 73,3 % för pojkarna.

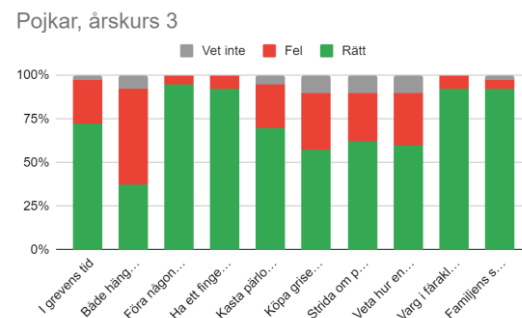
Figur 5. Svaren från flickorna i årskurs 1 på de idiomatiska uttrycken.

Figur 6. Svaren från pojkarna i årskurs 1 på de idiomatiska uttrycken.

Figur 7. Svaren från flickorna i årskurs 3 på de idiomatiska uttrycken.

Figur 8. Svaren från pojkarna i årskurs 3 på de idiomatiska uttrycken.

I årskurs 1 är resultatet för vilka uttryck som genererar flest rätta svar mer eller mindre desamma mellan flickorna och pojkarna. Det uttryck där det skiljer sig mest är *ha ett finger med i spelet* där 82,9 % av flickorna svarar rätt och 92,8 % av pojkarna svarar rätt. Uttrycket sticker också ut eftersom ingen väljer alternativet ”vet inte”. Således tror sig samtliga elever veta betydelsen av uttrycket. Även i årskurs 3 är flickornas och pojkarnas svar lika. Generellt är den receptiva ordförståelsen hög och det syns en högre förståelse i jämförelse med informanterna från årskurs 1. Precis som resultatet i årskurs 1 rör sig differenserna mellan flickor och pojkar i årskurs 3 endast om några få procentenheter. Den största skillnaden i detta fall handlar om uttrycket *strida om påvens skägg* där 73,3 % av flickorna svarar rätt och 62,5 % av pojkarna svarar rätt.

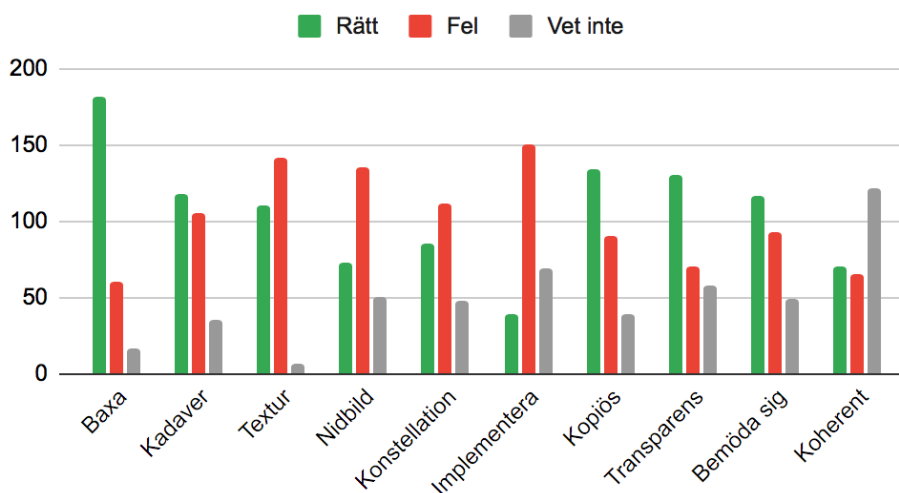
Genom att studera flickornas resultat i båda årskurserna syns ett övertag hos flickorna i årskurs 3. Det uttryck där detta visar sig tydligast är *föra någon bakom ljuset*

där 80,3 % av flickorna i årskurs 1 svarar rätt och 95,9 % i årskurs 3 svarar rätt. En intressant skillnad är dock att flickorna i årskurs 1 presterar mycket bättre på ett särskilt uttryck, trots att flickorna i årskurs 3 visar en större receptiv förståelse i övrigt. Detta är *veta hur en slipsten ska dras* där 55,4 % flickorna i årskurs 3 svarar rätt och 71,1 % av flickorna i årskurs 1 svarar rätt.

Vid närmare granskning av pojkarnas resultat finns även här ett tydligt mönster i vilka uttryck som resulterar i flest rätta svar. Precis som bland flickorna visar det sig att pojkarna i årskurs 3 presterar generellt bättre än pojkarna i årskurs 1. Det uttryck som resulterar i störst differens årskurserna emellan är *i grevens tid* där 52,2 % av pojkarna i årskurs 1 svarar rätt samt 72,5 % i årskurs 3. Till skillnad från flickornas resultat finns två uttryck där pojkarna i årskurs 1 presterar bättre än pojkarna i årskurs 3. Det ena är *ha ett finger med i spelet* där 92,8 % av pojkarna i årskurs 1 kryssar i rätt alternativ och 92,5 % av pojkarna i årskurs 3 väljer rätt alternativ. Det andra uttrycket där pojkarna i årskurs 1 presterar bättre än pojkarna i årskurs 3 är, precis som hos flickorna, *veta hur en slipsten ska dras*. Här svarar 63,1 % av pojkarna i årskurs 1 rätt och 60 % av pojkarna i årskurs 3 gör detsamma.

6.3 Receptiv förståelse av ord från högskoleprovet

Samtliga svar - ord från högskoleprovet

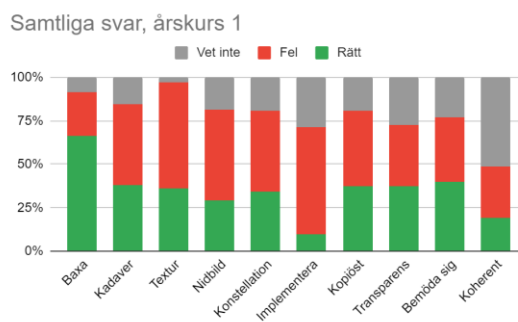
Figur 9. Svaren på orden från högskoleprovet från samtliga informanter.

Generellt kan sägas att informanternas receptiva förståelse för orden från högskoleprovet är låg. Det ord som genererar flest rätta svar är ordet *baxa*, vilket 70,3 % av

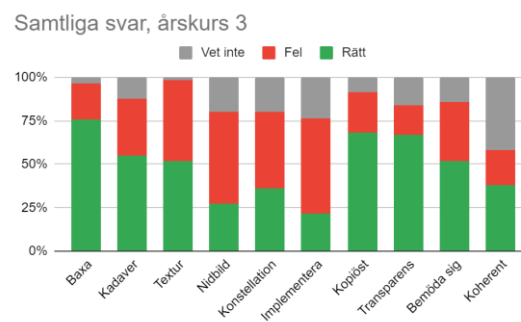
respondenterna svarar rätt på. Ett fåtal andra ord sticker också ut i sammanhanget i den bemärkelse att de resulterar i fler rätta svar än felaktiga. Dessa är *kopiöst* och *transparent*. Vad beträffar resterande ord svarar majoriteten av informanterna fel eller ”vet inte”, vilket framgår i Figur 9. *Implementera* är ordet med lägst andel rätta svar hos samtliga. I genomsnitt visar informanterna receptiv förståelse för 41,3 % av de testade orden från högskoleprovet.

6.3.1 Resultat baserat på årskurs

Det genomsnittliga resultatet för elever i årskurs 1 är korrekta svar på 35,4 % av orden medan eleverna i årskurs 3 i genomsnitt svarar rätt på 48,8 %. Det innebär en klar skillnad årskurserna emellan, vilket illustreras nedan i Figur 10 och Figur 11.

Figur 10. Samtliga svar från årskurs 1 på orden från högskoleprovet.

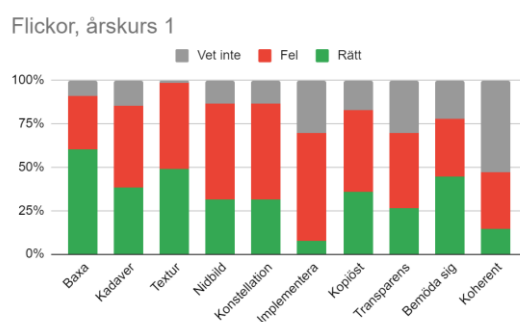
Figur 11. Samtliga svar från årskurs 3 på orden från högskoleprovet

I årskurs 1 sticker ordet *baxa* ut eftersom hela 65,8 % svarar rätt på ordets betydelse. Därtill är *bemöda sig* och *transparent* de ord som flest elever i årskurs 1 visar sig förstå. I dessa fall är dock skillnaden mellan andelen rätta och felaktiga svar betydligt mindre. Vad gäller *transparent* svarar 37,2 % rätt medan 35,2 % svarar fel och 27,6 % svarar ”vet inte”. För *bemöda sig* är resultatet för andelen rätta svar 39,7 %. På samma ord svarar 37 % fel och 22,6 % svarar ”vet inte”. Det betyder i sin tur att den gemensamma andelen informanter som svarar fel eller som svarar ”vet inte” är större än andelen som svarar rätt. Det ord som upplevs svårast för årskurs 1 är *implementera* där endast 9,6 % svarar rätt. Ordet *kohärent* utmärker sig också – dels på grund av att endast 19,2 % svarar rätt, dels på grund av att en övervägande majoritet svarar ”vet inte”, vilket är unikt i förhållande till resten av svaren.

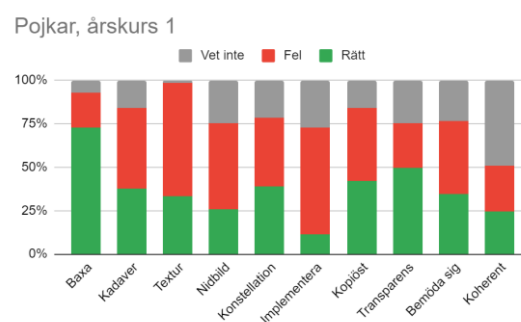
För eleverna i årskurs 3 är, precis som i årskurs 1, *baxa* det ord som genererar flest rätta svar. Utmärker sig gör även *kopiöst*, vilket skiljer sig från årskurs 1. För *kopiöst* svarar 67,8 % av eleverna i årskurs 3 rätt i jämförelse med 37,3 % i årskurs 1. Likt årskurs 1 är den receptiva förståelsen för *bemöda sig* också relativt god även i denna grupp. Svårast för årskurs 3 är *nidbild* och *implementera*, vilket endast 26 % respektive 21,7 % svarar rätt på. Även i årskurs 3 utmärker sig *koherent* eftersom många informanter väljer alternativet ”vet inte”. Det är det enda ordet där andelen som svarar ”vet inte” är störst – hela 41,7 % svarar ”vet inte”.

6.3.2 Resultat baserat på årskurs och kön

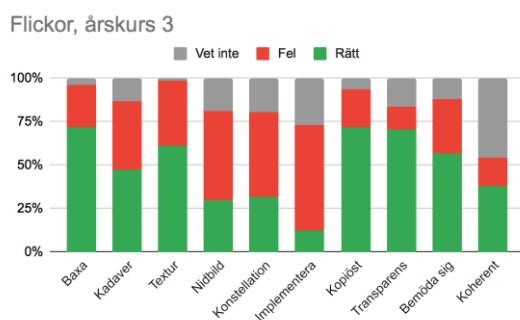
Flickorna i årskurs 1 svarar i genomsnitt rätt på 34 % av orden och för pojkarna i årskurs 1 är siffran 37 %. I årskurs 3 svarar flickorna i genomsnitt rätt på 49 % av orden medan pojkarna i genomsnitt svarar rätt på 48,5 %. Det innebär att pojkarna uppvisar en högre grad av receptiv ordförståelse i årskurs 1 men att rollerna är ombytta i årskurs 3 där flickorna går om pojkarna med en halv procentenhet. Understrykas ska dock att skillnaderna mellan könen är små i båda årskurserna. För samtliga grupper är återigen *baxa* det ord som flest elever svarar rätt på. Bland flickorna i årskurs 3 svarar också lika många rätt på *kopiöst*. För båda flickgrupperna och pojkarna i årskurs 1 är *implementera* det ord som får flest felaktiga svar. För pojkarna i årskurs 3 är det i stället *nidbild* som får flest felaktiga svar.

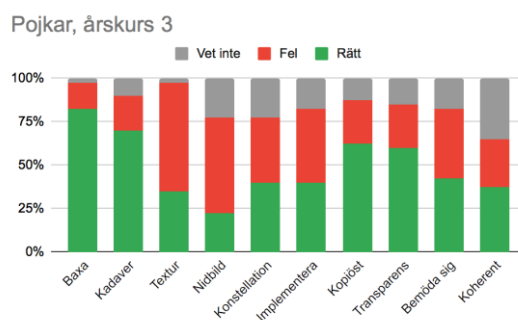
Figur 12. Svaren från flickorna i årskurs 1 på orden från högskoleprovet.

Figur 13. Svaren från pojkarna i årskurs 1 på orden från högskoleprovet.

Figur 14. Svaren från flickorna i årskurs 3 på orden från högskoleprovet.

Figur 15. Svaren från pojkarna i årskurs 3 på orden från högskoleprovet.

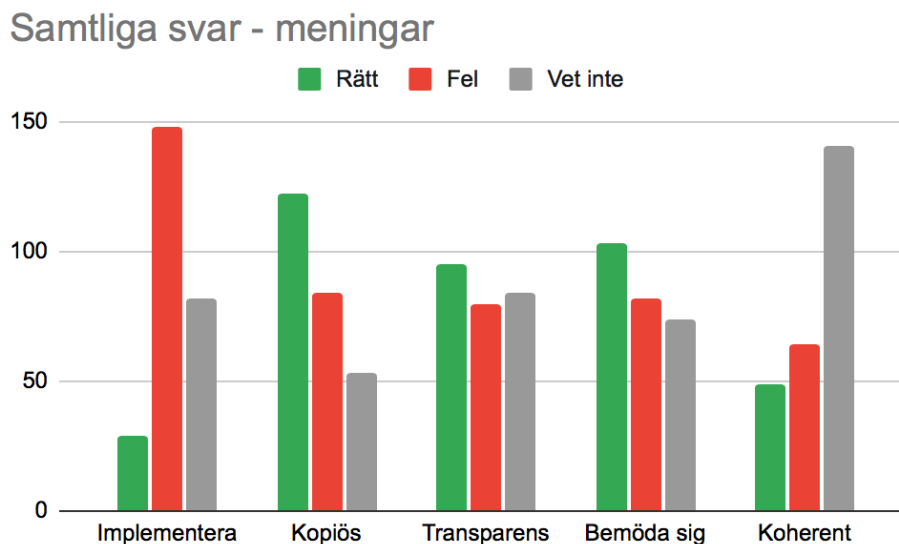
Pojkarna i årskurs 1 genererar en större andel rätta svar än flickorna i samma årskurs. Detta gäller för samtliga ord förutom *kadaver*, *textur* och *nidbild* där andelen flickor som svarar rätt är ett fåtal procentenheter högre än andelen pojkar som svarar rätt. Särskilt *textur* utmärker sig, eftersom 48,7 % av flickorna svarar rätt men endast 33,3 % av pojkarna svarar rätt. *Textur* är dessutom det ord som genererar näst bäst resultat hos flickorna. Värt att nämna är också att det är det ord där lägst andel informanter väljer alternativet ”vet inte”. Endast 1,3 % av flickorna gör det och 1,4 % av pojkarna, vilket är unikt i förhållande till resten av orden där betydligt fler väljer att svara ”vet inte”. Generellt finns få betydelsefulla skillnader mellan flickor och pojkar i årskurs 1 vad gäller receptiv förståelse.

I årskurs 3 uppvisar flickorna större receptiv förståelse än pojkarna. Ett ord där pojkarna dock är bättre än flickorna är *implementera*. Bland flickorna kan 12,2 % ordets innebörd medan 40 % av pojkarna i gruppen svarar rätt. Även på ordet *kadaver* presterar pojkarna väl. Hela 70 % av pojkarna vet vad *kadaver* betyder men endast 47,3 % av flickorna. Dessa siffror är anmärkningsvärda eftersom flickorna i årskurs 3 annars uppvisar ett bättre resultat än pojkarna. I övrigt är mönstret för vilka ord som eleverna visar receptiv förståelse för detsamma bland både flickor och pojkar i årskurs 3. Den enda skillnaden är alltså den sammanlagda, högre andelen rätta svar bland flickorna.

För att se till flickornas resultat i båda årskurserna är skillnaderna mellan grupperna inte särskilt stora. Flickorna i årskurs 3 har en större andel rätta svar på alla ord förutom *nidbild*. I årskurs 1 har 31,6 % svarat rätt på *nidbild* och i årskurs 3 är andelen rätta svar 29,7 %. Det ord där skillnaderna mellan årskurserna är som störst för flickorna är *kopiöst* och *transparent*. I årskurs 1 kan 35,5 % den rätta betydelsen för *kopiöst* och i årskurs 3 svarar 71,6 % rätt. Vad gäller *transparent* svarar 26,3 % av flickorna i årskurs 1 rätt och hela 70,3 % i årskurs 3. *Implementera* anses svårast för båda flickgrupperna.

Vad beträffar pojkarna är skillnaderna mellan årskurserna synliga trots att de, liksom flickorna, uppvisar liknande resultat årskurserna emellan. Till en övervägande del genererar pojkarna i årskurs 3 fler rätta svar än pojkarna i årskurs 1. Detta tydliggörs bland annat genom resultatet för ordet *kadaver* där 37,7 % av pojkarna i årskurs 1 svarar rätt och 70 % av pojkarna i årskurs 3 svarar rätt. En större differens synliggörs även på ordet *implementera* där 11,6 % i årskurs 1 svarar rätt och 40 % i årskurs 3 svarar rätt. För *kopiöst* svarar 42 % i årskurs 1 rätt och 62,5 % i årskurs 3. Dock visar pojkarna i årskurs 1 bättre receptiv förståelse vid ett tillfälle. Detta gäller ordet *nidbild*. För detta ord svarar 26,1 % av pojkarna i årskurs 1 rätt men endast 22,5 % av pojkarna i årskurs 3 svarar rätt.

6.4 Produktiv förståelse av ord från högskoleprovet

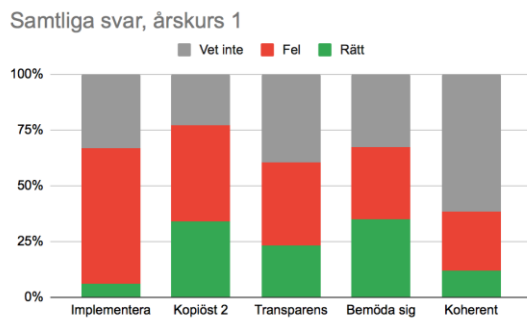

Figur 16. Samtliga egenformulerade meningar med orden från högskoleprovet.

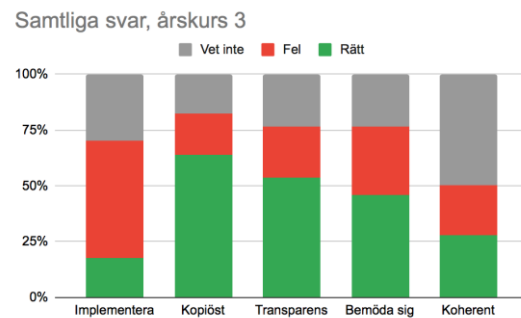
I Figur 16 framgår resultatet för samtliga informanternas egenformulerade meningar. De elever som inte skriver någon mening alls räknas som "vet inte" i detta fall. Vad som kan konstateras är att den produktiva förmågan är låg för samtliga informanter och för samtliga ord. *Kopiöst* är ordet med störst andel rätta svar. Hela 47,1 % visar produktiv förståelse för ordet. Ordet *koherent* genererar i lägst andel rätta svar och endast 11,2 % kan använda ordet i en mening. I genomsnitt kan informanterna skriva meningar där ordens innebörd framgår med 30,7 % av orden.

6.4.1 Resultat baserat på enbart årskurs

Den produktiva förståelsen är större i årskurs 3 än i årskurs 1. I årskurs 1 kan den genomsnittliga eleven formulera meningar med 22 % av orden medan den genomsnittliga eleven i årskurs 3 kan använda 42 % av orden i dess korrekta kontexter.

Figur 17. Samtliga meningar från årskurs 1 med orden från högskoleprovet.

Figur 18. Samtliga meningar från årskurs 3 med orden från högskoleprovet.

För såväl årskurs 1 som årskurs 3 är *implementera* det ord där minst andel informanter kan formulera en mening där ordets betydelse tydliggörs. Enbart 6,2 % av eleverna i årskurs 1 och 17,5 % i årskurs 3 kan göra detta. Nedan presenteras exempel på felaktiga meningar med ordet *implementera* från båda årskurser:

- Sluta implementera! (flicka, årskurs 1)
- Du måste sluta implementera i vad alla andra gör (flicka, årskurs 1)
- Jag implementerar på glosförhör och får högsta betyg (pojke, årskurs 3)

I årskurs 1 kan 35,2 % av informanterna skriva en acceptabel mening med *bemöda sig*, vilket gör det ordet till det ord som flest elever kan använda. För årskurs 3 syns bäst resultat med meningar innehållande ordet *kopiöst*, vilket 64 % av elevgruppen klarar av. Nedan presenteras exempel på funktionella meningar innehållande *bemöda sig* från båda årskurser:

- Jag bemödade mig på cooper-testet (flicka, årskurs 1)
- Den grabben fick verkligen bemöda sig för sitt höga betyg (pojke, årskurs 3)
- Han bemödade sig med att göra hushållssysslorna (flicka, årskurs 3)

I årskurs 1 är också *transparent* värt att kommentera. Trots att 37 % svarar rätt på ordets betydelse är det endast 23,3 % som kan skriva en funktionell mening med ordet. Det är 36,6 % som använder ordet fel och 39 % som inte skriver någon mening alls. Även i årskurs 3 sticker *transparent* ut som det ord där glappet mellan receptiv och produktiv förståelse är som störst. I sammanhanget är också *koherent* unikt till följd av den stora andelen elever som svarar ”vet inte” i båda årskurserna. Hela 61,4 % av eleverna i årskurs 1 skriver ingen mening med ordet *koherent* och 50 % av eleverna i årskurs 3 väljer att göra detsamma. Av de få elever i årskurs 1 som skriver en mening innehållande *koherent* är endast 11,7 % formulerade så att ordets innebörd tydliggörs. Nedan redovisas exempel på felaktiga meningar i årskurs 1:

Långa dagar i skolan gör mig trött och koherent (flicka, årskurs 1)

Hockey är koherent med en puck (pojke, årskurs 1)

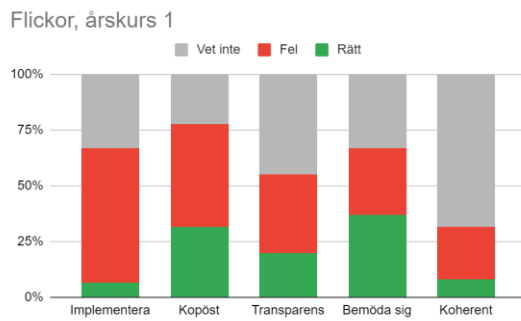
Bland eleverna i årskurs 3 skriver 28,1 % godkända meningar och 21,9 % felaktiga meningar med ordet *koherent*. Trots att siffrorna är låga är de betydligt högre än siffrorna för samma ord i årskurs 1 och därför presenteras nedan godkända meningar från elever i årskurs 3:

Presentationen var till stor del koherent (flicka, årskurs 3)

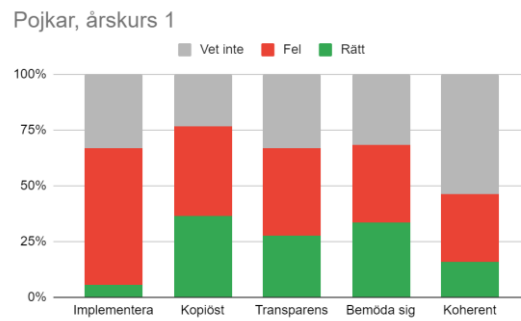
Resultaten och hypotesen var koherenta (pojke, årskurs 3)

6.4.2 Resultat baserat på årskurs och kön

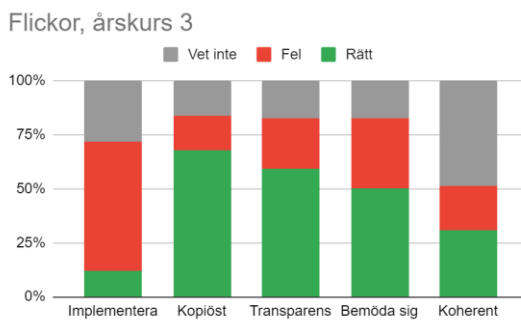
Skillnaderna mellan flickorna och pojkarna i årskurs 1 är förhållandevis små. Över lag uppvisar pojkarna marginellt bättre produktiv förståelse. Flickorna i årskurs 1 kan i genomsnitt skriva meningar med 21 % av orden medan pojkarna visar en marginell ökning och kan i genomsnitt använda 24 % av orden i meningar.

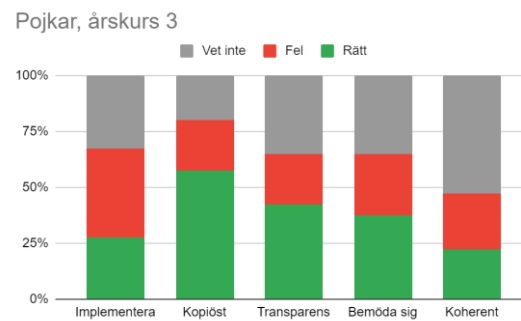
Figur 19. Meningarna med orden från högskoleprovet från flickorna i årskurs 1.

Figur 20. Meningarna med orden från högskoleprovet från pojkarna i årskurs 1.

Figur 21. Meningarna med orden från högskoleprovet från flickorna i årskurs 3.

Figur 22. Meningarna med orden från högskoleprovet från pojkarna i årskurs 3.

I årskurs 1 kan ordet *implementera* användas av 5,8 % av flickorna och av lika många pojkar, trots att fler av pojkarna visar en receptiv förståelse för ordet. Värt att understryka är också att *implementera* är det ord som resulterar i minst antal godkända meningar hos såväl flickor som pojkar i årskurs 1, vilket synliggörs nedan:

Hon implementerade sig i bråket (flicka, årskurs 1)

Jag ska implementera i fotbollen (pojke, årskurs 1)

Anmärkningsvärt hos pojkarna i årskurs 1 är att glappet mellan receptiv och produktiv förståelse är större än hos flickorna i samma årskurs. Ordet *transparens* kan illustrera denna skillnad. Totalt svarar 26,3 % av flickorna rätt på betydelsen av *transparens* och 19,7 % av flickorna kan också använda ordet i en godkänd mening. Däremot svarar hela 49,9 % av pojkarna rätt på betydelsen av *transparens* men endast 27,9 % av dem kan använda ordet i en godkänd mening. Även om pojkarna i genomsnitt visar en bättre receptiv ordförståelse än flickorna är glappet mellan den receptiva och produktiva

förståelsen större hos pojkarna. Trots detta är *transparens* ett ord som majoriteten av både flickorna och pojkarna inte kan använda, vilket tydliggörs i följande meningar:

Han gick igenom en transparens (flicka, årskurs 1)

Han gjorde en transparens till att bli kille (pojke, årskurs 1)

Klyftan mellan receptiv och produktiv förståelse är större hos pojkarna i samtliga fall förutom med ordet *bemöda sig*. *Bemöda sig* är dock det enda ord där en större andel flickor skriver meningar där ordets betydelse framhävs. Över lag är *bemöda sig* det ord som både flickor och pojkar i årskurs 1 visar störst förståelse för, vilket illustreras med nedanstående meningar:

Skulle du kunna bemöda dig och svara på dessa frågor? (flicka, årskurs 1)

Hon har bemödat sig väldigt mycket för det här provet (flicka, årskurs 1)

Jag ska bemöda mig med att städa mitt rum (pojke, årskurs 1)

Han bemödade sig med att dyka upp (pojke, årskurs 1)

Differensen mellan flickor och pojkar i årskurs 3 är större än i årskurs 1. Flickorna kan konstruera godkända meningar med 44 % av orden och pojkarna kan skriva meningar med 37,5 % av samma ord. Återigen är *implementera* det svåraste ordet hos båda parter, tätt följt av *koherent*. Flickorna i årskurs 3 uppvisar en bättre produktiv förståelse än pojkarna i årskurs 3.

Implementera är särskilt intressant i årskurs 3. Endast 12,2 % av flickorna svarar rätt på ordets betydelse och lika många kan använda det i en godkänd mening. Bland pojkarna svarar 40 % rätt på ordets betydelse men bara 27,5 % kan skriva en funktionell mening med ordet. Det betyder att alla flickor som visar receptiv förståelse också visar produktiv förståelse för ordet medan glappet mellan pojkarnas receptiva och produktiva förståelse är större. Ett urval av den stora mängden felaktiga meningar med *implementera* presenteras nedan:

Jag implementerar på mitt sommarjobb (flicka, årskurs 3)

Mamma implementerade köksluckorna (flicka, årskurs 3)

Jag valde att implementera i deras konversation (pojke, årskurs 3)

Det är jobbigt att implementera hela dagarna (pojke, årskurs 3)

För båda parter i årskurs 3 är *kopiöst* det ord som flest kan placera i en kontext – 67,6 % av flickorna och 57,5 % av pojkarna. Likt skillnaden mellan flickor och pojkar i årskurs 1 är även glappet mellan receptiv och produktiv förståelse större hos pojkarna. Denna klyfta är dock betydligt mindre hos pojkarna i årskurs 3 än hos pojkarna i årskurs 1, men faktum kvarstår att flickorna är mer jämna vad gäller receptiv och produktiv förståelse även i denna årskurs. Nedanstående meningar är godkända exempel på användningen av ordet *kopiöst*:

Jag är något så kopiöst nöjd med mitt köp (flicka, årskurs 3)

Jag har kopiösa mängder plommon hemma (flicka, årskurs 3)

Han skrev ett kopiöst stort arbete (pojke, årskurs 3)

Jag dricker kopiöst mycket kaffe (pojke, årskurs 3)

Transparens är det ord där differensen mellan receptiv och produktiv förståelse är som störst för såväl flickor som pojkar i årskurs 3, vilket resulterar i en stor andel felaktiga meningar med ordet:

Det gäller att vara transparent när en granskar en källa (flicka, årskurs 3)

En transperson går oftast igenom en transparens (pojke, årskurs 3)

En jämförelse mellan flickor i årskurs 1 och flickor i årskurs 3 visar en högre produktiv ordförståelse hos de sistnämnda. Glappet mellan receptiv och produktiv förståelse är också mindre hos flickorna i årskurs 3. Som exempel kan ordet *implementera* användas. I årskurs 1 kan 11,6 % av flickorna ordets betydelse, men endast 5,8 % av dem kan använda ordet i en lämplig kontext. I årskurs 3 kan däremot samtliga flickor som förstår ordet också använda det i en godkänd mening. Det rör sig endast om 12,2 % av flickorna i årskurs 3, men trots att det är en liten andel som förstår ordet är det anmärkningsvärt att samtliga också kan använda det i en godkänd mening. I båda årskurserna är *kopiöst* det ord som flest flickor kan använda korrekt i en mening – 31,6 % i årskurs 1 och 67,7 % i årskurs 3. Flickorna i båda grupperna visar sämst produktiv förståelse för *implementera*, vilket ovannämnda exempelmeningar också visar.

Om pojkarna i årskurs 1 ställs mot pojkarna i årskurs 3 syns ett tydligt övertag hos de sistnämnda. Hos pojkarna i årskurs 1 är *implementera* det ord som den lägsta andelen informanter kan använda medan det svåraste ordet i årskurs 3 är *koherent*. *Kopiöst*

används i flest godkända meningar av båda parter – 36,2 % för pojkarna i årskurs 1 och 57,5 % i årskurs 3. *Transparens* är ordet med störst differens vad gäller receptiv och produktiv förståelse i båda pojkgrupperna. I årskurs 1 förstår 49,3 % ordet *transparens* men endast 27,5 % kan använda ordet i en passande kontext. I årskurs 3 förstår 60 % av pojkarna ordet medan bara 42,5 % av dem kan bruka det.

6.5 Sammanfattning av resultat

Sammantaget visar resultatet att eleverna har en större receptiv förståelse för idiomatiska uttryck än för ord från högskoleprovet. Elevernas produktiva förståelse visar sig vara ännu lägre. Eleverna i årskurs 3 har en bättre ordförståelse än eleverna i årskurs 1 på testets alla delar. Skillnaderna mellan pojkar och flickor är däremot mindre tydliga. Rörande de idiomatiska uttrycken är resultaten mellan könen i båda årskurser i princip identiska. Vad gäller ord från högskoleprovet är pojkarna i årskurs 1 bättre än flickorna men i övrigt är flickorna något bättre både vad gäller receptiv och produktiv förståelse.

Vid jämförelse av elevgrupperna kan också konstateras att samma ord är svåra för majoriteten av informanterna. Resultatet visar att uttrycken *både hängslen och livrem* samt orden *koherent* och *implementera* genererar sämst resultat. De uttryck och ord som flest elever, oavsett årskurs och kön, visar förståelse för är *föra någon bakom ljuset*, *ha ett finger med i spelet*, *varg i fårakläder* och *familjens svarta får* respektive *baxa*, *kopiöst* och *bemöda sig*. För de två sistnämnda orden visar eleverna högst förståelse vad gäller såväl receptiv som produktiv förståelse.

7 Diskussion

Initialt är det viktigt diskutera de stora resultatskillnaderna på ordtestets olika delar. Eleverna uppvisar en hög receptiv förståelse vad gäller de idiomatiska uttrycken, en betydligt lägre receptiv förståelse av ord från högskoleprovet och en ännu lägre produktiv förståelse av samma ord. En anledning till differenserna kan vara att de idiomatiska uttrycken kan kopplas samman med talspråk. Trots att uttrycken är figurativa och att de förutsätter viss förkunskap samt måste placeras i en kontext kvarstår faktumet att uttrycken förekommer frekvent i såväl samtal som text (Niemi 2002:22). Resultatet på de idiomatiska uttrycken i båda årskurserna är också anmärkningsvärt, eftersom det nästan är identiskt i båda årskurserna. I relation till orden från högskoleprovet är eleverna

troligtvis bekanta med uttrycken i högre grad, inte minst med tanke på deras ålder – de är trots allt fortfarande gymnasieelever.

Vad gäller orden från högskoleprovet syns en stor klyfta mellan årskurserna, vilket kan vara ett tecken på att elevernas ordförståelse kan förbättras under åren i gymnasieskolan. Det är därför möjligt att anta att svenskundervisningen fokuserar mer på ett vetenskapligt språkbruk, vilket är rimligt med bakgrund mot formuleringarna i styrdokumentet (Skolverket 2011:176). Detta kan också förklara varför orden från högskoleprovet resulterar i stora klyftor årskurserna emellan, för såväl receptiv som produktiv förståelse. Sägars ska också att det är rimligt att eleverna i årskurs 3 presterar bättre än eleverna i årskurs 1 eftersom ålder är en avgörande faktor för både receptiv och produktiv ordförståelse (Levorato, Nesi & Cacciari 2004:38; Nippold & Taylor 2002:389; Lindberg 2006:57; Gustafsson & Håkansson 2017:55). Samtidigt bör också understrykas att resultatet av dessa ord inte är högt i någon av årskurserna, vilket indikerar att det vetenskapliga språket kan upplevas besvärligt för många elever, både vad gäller receptiv och produktiv förståelse.

Mindre resultatkillnader är det mellan könen, vilket också stämmer överens med tidigare forskning för såväl receptiv som produktiv ordförståelse (Cassirer 1977:56; Prentice & Sköldberg 2010:21; Gustafsson & Håkansson 2017:33). Allra minst är glappet mellan flickor och pojkar när det kommer till de idiomatiska uttrycken där differensen är snudd på obefintlig. Anmärkningsvärt är dock ett ökat glapp mellan könen vad beträffar de egenformulerade meningarna och elevernas produktiva ordförståelse. I årskurs 1 skriver pojkarna fler godkända meningar medan flickorna presterar bättre än pojkarna i årskurs 3. Enligt tidigare forskning (Gustafsson & Håkansson 2017:33) har flickor marginellt bättre ordförståelse än pojkar men i denna studie är pojkarna i årskurs 1 bättre än flickorna i årskurs 1 både vad gäller idiom och ord från högskoleprovet och såväl receptivt som produktivt. Faktum kvarstår dock att skillnaden är fortsatt marginell.

Klyftan mellan pojkarnas receptiva och produktiva förståelse av orden är större än flickornas, trots att pojkarna uppvisar en större receptiv förmåga än flickorna. Det betyder att pojkarna svarar rätt på fler ord, men de var sämre på att använda dem i en mening. Vad som bör tas i beaktning i detta fall är möjligen också testsituationen som eleverna befinner sig i. Det krävs ingen större ansträngning för att kryssa i betydelsen av ett ord men desto mer arbete krävs för att formulera en mening med ett ord som kanske upplevs svårt. Flickor beskrivs ofta som mer pliktrogna än pojkar i skolsammanhang. Således

kanske denna resultatskillnad inte nödvändigtvis bara betyder att pojkarna har en sämre produktiv ordförståelse utan kan också bero både på testsituationen och på generella föreställningar om flickor och pojkar i skolan. Inte minst är det också rimligt att den produktiva förståelsen är sämre än den receptiva hos samtliga elever eftersom den produktiva förståelsen är en konsekvens av den receptiva förståelsen (Schmitt 2014:919).

Skillnaderna till trots går det framför allt att konstatera en låg förståelse av orden från högskoleprovet hos samtliga informanter och därmed är det rimligt att diskutera eventuella orsaker till det resultatet. Tidigare forskning (Nippold & Taylor 2002:387) visar att god läsförståelse korrelerar med god ordförståelse. I denna studie har elevernas läsförståelse inte testats men det finns skäl att anta att mer träning av elevernas läsförståelse hade kunnat leda till ett bättre resultat. Genom att ta del av fler texter bekantar sig eleverna inte bara med nya ord och uttryck utan de tränar också på att utveckla och använda strategier för att hantera och förstå nya, främmande ord. Därmed utvecklas både receptiva och produktiva förmågor ytterligare.

Vidare förespråkar Lindberg (2006:59) ett språkutvecklande arbetssätt i alla ämnen för flerspråkiga elever men det kan finnas skäl att anta att det även borde gynna elever med svenska som modersmål. Denna studie säger som sagt ingenting om elevernas tidigare skolgång men siffrorna i resultatet vittnar om att undervisningen eventuellt har fokuserat för lite på språkutveckling och ordkunskap. Det är möjligt att ett sådant fokus hade gett eleverna en vidgad repertoar med strategier för att hantera besvärliga språkliga situationer samt en ökad läsförståelse, vilket i sin tur torde öka ordförståelsen (Levorato, Nesi & Cacciari 2004:38; Nippold & Taylor 2002:389).

Med såväl tidigare forskning som resultatet i åtanke är det i dagsläget möjligt att eleverna inte utmanas och utvecklas i tillräcklig utsträckning. Det kan vara en anledning till att resultatet för de idiomatiska uttrycken är bättre, eftersom dessa förekommer i talspråk och eleverna kan således bekanta sig med dem även utan läsning eller språkutvecklande arbete. Formella ord däremot, som de från högskoleprovet, återfinns sällan i dagligt tal eller klassrumsdiskussioner utan kräver sin kontext. Dessa ord tar kanske därför sällan plats i elevernas ordförråd i samma utsträckning, vilket skulle kunna förklara den låga andelen rätta svar på orden från högskoleprovet.

Slutligen kan konstateras att eleverna i denna studie har goda kunskaper om idiomatiska uttryck men sämre förståelse för ord som förekommer i högskoleprovet och ännu sämre förmåga att använda dessa ord i egna meningar. Därmed kan sägas att

elevernas receptiva förståelse är relativt god i ett mer informellt språkbruk, men att den brister i mer formella domäner. Därtill är den produktiva förståelsen av mer avancerade ord också svag. Samtidigt är det vetenskapliga språkandet centralt i styrdokumentet, vilket bör möjliggöra en ökad förståelse för ord av sådan karaktär under gymnasieåren. Faktum kvarstår dock att detta är besvärligt för eleverna, vilket indikerar att undervisningen måste fokusera än mer på ordförståelse och språkutveckling. Inte minst eftersom det krävs ett rikt ordförråd och en god ordförståelse för att ta del av i samhällets informationsflöde samt för att delta i det offentliga samtalet. Skolan ska ge samtliga elever möjligheten att bli självständiga medborgare med språkliga förutsättningar nog att förstå sin omgivning och ha chans att påverka sina egna liv.

7.1 Vidare forskning

Som konstaterat i denna studie finns mer att önska vad gäller gymnasieelevers ordförståelse. Vad som hade varit värt att studera vidare är inte minst orsaker till den dalande ordförståelsen men också strategier för att främja elevernas förmåga att förstå olika ord och uttryck. I en större studie skapas också möjligheter för att inkludera ytterligare variabler, exempelvis gymnasieprogram och modersmål. Genom att kombinera dessa öppnas dörrar för en ännu bredare bild av ordförståelse och vilka faktorer som eventuellt påverkar resultatet. Vad gäller idiom kan också elevernas egen användning av dessa studeras ytterligare – till exempel i tal, i texter och i provsvar.

Studier av denna karaktär har också möjlighet att fokusera än mer på elevernas felaktiga svar. Det är till exempel värt att undersöka om eleverna väljer bokstavliga alternativ till idiomatiska uttryck eller om de väljer figurativa alternativ som är närmare det rätta svaret och som kanske kan vittna om att uttrycket är bekant för eleverna trots felaktigt svar. Detsamma gäller elevernas hantering av orden från högskoleprovet. Vilka faktorer påverkar deras val av alternativ till ett ords betydelse och hur tänker de när de ska använda ordet i en mening? Genom att undersöka vilka felaktiga alternativ som väljs och genom att studera elevernas meningar närmare kan också felkällor hittas vilka kan lägga grunden för fortsatt undervisning och utveckling av ordförståelse.

8 Referenser

- Abrahamsson, N. (2009). *Andraspråksinlärning*. Lund: Studentlitteratur.
- Ask, S. (2012). *Språkämnet svenska: ämnesdidaktik för svensklärare*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2016). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber: Stockholm.
- Cassirer, P. (1977). *Studier över ordförståelse: rapport från projektet Svenskarna och deras ord*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Chiara Levorato, M., Nesi, B. & Cacciari, C. (2004). Reading comprehension and understanding idiomatic expressions: a developmental study. *Brain and Language*, 91, ss. 303–314.
- Cox Eriksson, C. (2020). *Att arbeta medvetet med ordförrådet*. Stockholm: Skolverket.
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Didaktorn (2017). Jättemånga ord är jättebra [podcast], 25 september. <https://urplay.se/program/199122-didaktorn-jattemanga-ord-ar-jattebra> [2022-10-18]
- Domeij, R. & Josephson, O. (2006). Språkklyftan har minskat. *Språkvård*, 42(2), ss. 4–5.
- Frick, N. & Malmström, S. (1976). *Språkklyftan – hur 700 ord förstås och missförstås*. Kristianstad: Tidens förlag.
- Gustafsson, A. & Håkansson, D. (2011). Språkklyftan – 30 år senare. I: Edlund, A.-C. & Mellenius, I.-M. (red.) *Svenskans beskrivning 31*. Umeå: Umeå universitet, ss. 123–132.
- Gustafsson, A. & Håkansson, D. (2017). *Ord på prov: En studie av ordförståelse i högskoleprovet*. Lund: Lunds universitet.
- Holm, P. (1965). *Ordspråk och talesätt: med förklaringar*. Stockholm: Bonnier.
- Högskoleverket (2000). *Högskoleprovet. Gårdagens mål och framtida inriktning*. (Högskoleverkets rapportserie 2000:12 R). Stockholm: Högskoleverket.
- Josephson, O. (1982). *Svåra ord. En undersökning av förståelsen av 153 ord från ekonomiska, sociala och politiska sammanhang*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Kjellmer, G. (1996). Idiomen, kollokationerna och lexikonet. *LexioNordica*, (3), ss. 79–91.
- Levin, A. (2005). Läst men ej förstått. *Protokoll 2005* (2), s. 12–13.

- Lindberg, I. (2006). Med andra ord i bagaget. I: Bjar, L. (red.) *Det hänger på språket*. Lund: Studentlitteratur.
- Myrberg, M. (2007). Läs- och skrivsvårigheter. I: Liberg, C., Hyltenstam, K., Myrberg, M., Frykholm, C. U., Hjort, M., Nordström, G. Z., Wiklund, U. & Persson, M. (red.) *Att läsa och skriva – forskning och beprövad erfarenhet*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling, ss. 72–98.
- Nation, P. (2001). *Learning vocabulary in another language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Niemi, S. (2002). Verbfrasidiomen i svenskan: en lexikalisk analys. *Puhe ja kieli*, (22), ss. 21–35.
- Nippold, M. A., Moran, C. & Schwarz, I. E. (2001). Idiom Understanding in Preadolescents: Synergi in Action. *American Journal of Speech – Language Pathology*, 10, ss. 169–179.
- Nippold, M. A. & Taylor, C. L. (2002). Judgments of idiom familiarity and transparency: A comparison of children and adolescents. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 45, ss. 384–391.
- Prentice, J. (2010). *På rak sak: om ordförbindelser och konventionaliserade uttryck bland unga språkbrukare i flerspråkiga miljöer*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Prentice, J. & Sköldberg, E. (2010). Klättra på väggarna eller bara vara ett med soffan? Om figurativa ordförbindelser bland ungdomar i flerspråkiga miljöer. *Språk och stil – tidskrift för svensk språkforskning*, (20), ss. 5–35.
- Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Viberg, Å. (1993). Andraspråksinläring i olika åldrar I: Cerú, E. (red.) *Svenska som andraspråk: Mera om språket och inläringen*. Lärarbok 2. Stockholm: Natur och Kultur och Utbildningsradion, ss. 13–83.

Bilagor

Bilaga 1 Informationsbrev

Växjö 22-10-12

Hej,

Vi heter Ebba Viscovi och Ellen Tinggren och studerar till ämneslärare vid Linnéuniversitetet. Vi är just nu i färd med att skriva vårt examensarbete och syftet är att undersöka ordförståelse hos gymnasieelever. Studien fokuserar idiomatiska uttryck och ord från högskoleprovet.

Vi söker nu elever som skulle kunna tänka sig att delta i vår enkätstudie om ordförståelse. Finns det möjlighet för oss att komma och träffa en eller flera av dina klasser? Det är årskurs 1 och årskurs 3 som är av intresse för studien.

Enkäten kommer bestå av ett antal flervalfrågor och beräknas ta 20 minuter att genomföra. Deltagandet för eleverna är helt frivilligt och varje enskild elev behöver samtycka till sin medverkan. Vi följer de rekommenderade etiska riktlinjerna och alla personuppgifter som samlas in kommer behandlas konfidentiellt.

Resultatet av undersökningen kommer att finnas tillgänglig på Diva (<https://lnu.diva-portal.org/>) för alla deltagare att ta del av så snart uppsatsen är publicerad där.

Om du är positiv till att dina elever deltar i studien så kontaktar du Ebba på xxxxxxx@student.lnu.se eller Ellen på xxxxxxx@student.lnu.se. Om du har några frågor om studien kan du kontakta oss eller vår handledare, docent Sofia Ask, på xxxxxxx@lnu.se.

Stort tack på förhand!

Mvh/ Ebba Viscovi och Ellen Tinggren

Bilaga 2 Ordtest

Ord och ordförståelse

Hej! Vi heter Ebba Viscovi och Ellen Tinggren och studerar till ämneslärare i svenska vid Linnéuniversitetet. Just nu skriver vi vårt examensarbete som handlar om elevers ordförståelse. Vi skulle bli väldigt glada om du ville hjälpa oss genom att fylla i denna enkät. Det tar ungefär 20 minuter och du är helt anonym.

I testet ska du kryssa i betydelsen av olika ord och uttryck. Det är viktigt att du bara väljer ett svarsalternativ till varje ord. I slutet kommer du också få skriva egna meningar med vissa av orden. Nedan följer två exempel:

Född med silversked i mun

- Vara född rik
- Få fördelar sedan födseln
- Vara dålig på att prata
- Ha dåligt bordsskick
- Vet inte

Slagkraftig

- Stabil
- Impulsiv
- Verkningsfull
- Svårknäckt
- Vet inte

Årskurs Åk 1
 Åk 3

Jag är Flicka
 Pojke
 Annat

Program:

Modersmål:

Jag är medveten om att det är frivilligt att göra denna enkät och samtycker till att delta i denna studie

Del 1. Uttryck

Kryssa för betydelsen av följande uttryck. Välj endast ett alternativ.

I grevens tid

- Komma i sista sekund
- Något som hände förr i tiden
- Komma för sent
- Inte kunna klockan
- Vet inte

Både hängslen och livrem

- Ha dålig klädsmak
- Vara fullständigt säker
- Vara långsam
- Vara försiktig
- Vet inte

Föra någon bakom ljuset

- Kidnappa någon
- Lura någon
- Leda någon som ser dåligt
- Utbilda någon
- Vet inte

Ha ett finger med i spelet

- Vara inblandad i något
- Fuska
- Spela ärligt
- Ta ett beslut helt själv
- Vet inte

Kasta pärlor för svin

- Slösa med pengar
- Ta bra hand om djur för att köttet ska bli gott
- Vara snäll mot någon man inte gillar
- Slösa något värdefullt på någon som inte förstår värdet
- Vet inte

Köpa grisen i säcken

- Betala för mycket
- Behandla djur dåligt
- Vara dålig på att pruta
- Inte kontrollera det man köper
- Vet inte

Strida om påvens skägg

- Bråka om något oväsentligt
- Konflikt om religion
- Diskussion om viktiga beslut
- Spara ut till lång hårväxt
- Vet inte

Veta hur en slipsten ska dras

- Klanta sig
- Samla på stenar
- Vara händig
- Göra något helt rätt och riktigt
- Vet inte

Varg i fårakläder

- Lura folk att man är snäll
- Göra en god gärning
- Vara hårig
- Skada någon annan
- Vet inte

Familjens svarta får

- Bli ledsen av något som gör andra glada
- Vara annorlunda i en grupp
- Vara elak mot andra
- Vara bättre än andra
- Vet inte

Del 2. Ord

Kryssa för betydelsen av följande ord. Välj endast ett alternativ. På de fem sista orden ska du också skriva en egen mening med ordet.

Baxa

- Krossa
- Förflytta
- Hindra
- Kasta
- Vet inte

Kadaver

- Död djurkropp
- Missfoster
- Mänskligt vrak
- Rovdjur
- Vet inte

Textur

- Formbarhet
- Innehåll
- Ytbeskaffenhet
- Tjocklek
- Vet inte

Nidbild

- Fantasifull skildring
- Elak beskrivning
- Allmän uppfattning
- Realistisk framställning
- Vet inte

Konstellation

- Uppdrag
- Förberedelse
- Påverkan
- Gruppering
- Vet inte

På de sista orden ska du både kryssa för betydelsen av ordet och skriva en egen mening.

Implementera

- Delta i
- Lägga sig i
- Genomföra
- Strunta i
- Vet inte

Skriv en egen mening med ordet:

Kopiöst

- Enormt
- Overkligt
- Överskattat
- Exemplariskt
- Vet inte

Skriv en egen mening med ordet:

Transparens

- Öppenhet
- Förvandling
- Översikt
- Utsöndring
- Vet inte

Skriv en egen mening med ordet:

Bemöda sig

- Utstå kritik
- Behärska sig
- Anstränga sig
- Vägra lyda
- Vet inte

Skriv en egen mening med ordet:

Koherent

- Begränsad
- Sammanhängande
- Fördjupad
- Användbar
- Vet inte

Skriv en egen mening med ordet:

Tack för att du har deltagit i vårt examensarbete!